

Cəhənnəmdən qaçış

Jan-Pol Sartrın “Milçəklər” pyesi haqqında

əvvəli ötən saylarımızda

Nəhayət, Egisflə Klitemnestra da hadisə yerində peyda olurlar, əsgərlər qara daşı kahanın ağzından götürürlər, bundan sonra baş kahin mərasimə başlayıb ruhları oyatmaq üçün sehirli nitqini söyləyir. Egisf camaatı hipnoz vəziyyətinə salır, onları inanandırır ki, gözəgörünməz ruqlar məzardan qalxıb doğmalarının arasında dolaşırlar; dirilərin ölümlər qarşısında günahlarını onların üzünə ölüm hökmütək oxuyur, onları ölənlərin qisasıyla qorxudur. Axırda da deyir ki, ölənlər biryolluq gediblər, gedər-gəlməzə gediblər, ona görə də sizin sirlərinizi, cinayətlərinizi sadıq keşikçilər kimi qoruyurlar... Daha sonra qadınlar bir ağzıdan xorla ölənlərə səslenirlər: “Siz bizi tərk eləyirsiniz, damardan axan qanımız kimi tərk eləyirsiniz bizi. Ancaq əgər bu, sizin incik qəlbinizə bir təsəlli verərsə, bilin, əziz ölənlər, siz bizim həyatımızı zəhərə döndərmisiniz. Rəhm eləyin, bağışlayın ki, siz olmayan dünyada biz hələ də yaşayırıq. Rəhm eləyin, axı biz bu dünyaya öz xoşumuzla gəlməmişik, ayıb olsun bizə ki, günü-gündən yaşa doluruq. Xəcalətdən canımız lap üzülüb, quru qaraltımız qalıb, eləcə sürünürük bu torpağın üstündə...”

Ağ bayram paltarları geyinmiş Elektra qəfil mərasimdə peyda olub camaatı yasdən çıxmağa, həyatın sevinclərini dadmağa, şənəlməyə çağırır. Qoy ölümlər onları sevənlərin qəlbində yaşasınlar, ancaq sevənlərini özləriylə mənə zərər daşımasınlar... Əlbəttə, əgər insanların vicdanı əzəblərdən arınsa, yerdə Egisfin, göydə Yupiterin hakimiyyəti ələndən çıxacaq. Bu vaxt mağaranın ağzındakı qara daş gurultuyla yerindən qopub aşağı diyirlənir, kütlə vəlvələyə düşüb asi qıza hücum çəkir. Egisf onları dayandıraraq camaata xatırladır ki, bayram günü qan tökməyə qanun yol vermir. Hökmdar Elektranın qardaşı balalarının ətindən qara qovurma bişirtmiş Atreynin nəvəsi, lənətlənmiş nəslin sonuncu nümayəndəsi olduğunu yada salıb qızı alçaltdır, indən belə ona rəhm etməyəcəyini deyib kütləni səbrə-təmkinə çağırır.

Hamı gedəndən sonra meydana bir Orest, bir də Elektra qalır. Elektra qisas hissiylə alışıb yanır. Orest Elektranı fikrindən daşıdırmağa, şəhər şərlə cavab verməyin doğru yol olmadığına onu inandırmağa çalışır, qıza özüylə birgə baş götürüb öz-gə diyara getməyi təklif eləyir. Di gəl, qız inadından dönmür:

“Elektra. Mən özümü inandırmışdım ki, bu adamları sözlə sağaltmaq olar. Nəticəsini gördün: onlar öz dərdlərinin nazını çəkirlər, yaralarının qayğısına qalır, çirkli dırnaqlarıyla onları darayıb sıgallayırlar. Onları yalnız zor gücünə sağalda bilərsən, şərin öhdəsindən ancaq şərgələr. Əlvida, Fileb, çıx get, məni qara-qura yuxularımın ümidinə burax.

Orest. Səni öldürəcəklər.

Elektra. Burada Apollon məbədi var. Orada bəzən cinayətkarlar gizlənir, çünki məbədə sığınan adama heç kim toxunmur, onun başından bir tük əskik ola bilməz. Mən də Apollonun sarayında gizlənəcəyəm”.

Elektra qardaşının gələcəyinə möhkəm inandığını deyir, düşünür ki, o haradasa

bərkə düşüb əzab çəkir, haradasa öz taleyinə dolaşmış azıb.

Bəs əgər elə deyilsə, əgər o, xoşbəxt bir şəhərdə məsud yaşayırsa, qan-qadadan, düşmənçilikdən bezib-sə?..

“Elektra. Onda mən onun üzünə tüpürüb deyərəm: “Rədd ol, köpək, get qoşul arvadlara, sən özün də arvad-san! Ancaq sən hesabını düzgün götürməmişən: sən Atreynin nəvəsisən, Atridlərin qismətindən qaça bilməzsən. Əgər rüsvayçılığı cinayətdən üstün tutursansa, özün bilərsən. Ancaq taleyin səni yataqda olsan belə yaxalayacaq: əvvəl rüsvay olacaqsan, sonra istəsən də, istəməsən də, qan tökəcəksən!”

Nəhayət, özünü, kimliyini nişan verməyə məcbur qalan Orest həm bacısının yaralarını sarımaq xatirinə, həm də çürümüş leş qoxusu verən ata yurdunda vətəndaşlıq qazanmaq naminə ciyninə ağır cinayət yükü götürməyə razılıq verir, Arqosun havasını təmizləmək qərarına gəlir. Fəqət canlı insanın ağır ehtiraslarını daşımağın nə demək olduğunu o indiyəcən bilməyib. Orest şəhər adamlarına qaynayıb-qarışmaq, şəhəri yorğan kimi başına çəkmək istəyir. Müdhiş əməllərinin nəticəsində vicdan milçəkləri onu didməyə başlayanda, yalnız onda Orest ata yurdunda vətəndaşlıq qazanacaq, özünü evində sanacaq...

Saraya qayıdıb Klitemnestrayla ikilikdə qalanda Egisf boynuna alır ki, artıq rola girməkdən bezib, insanların günahlarına, qorxularına qarovul çəkməkdən, qara geyinib vahimə saçmaqdan yorulub. O nə kədərlənə, nə də sevinə bilir, bir damla göz yaşı axıtmaq üçün taxtını da, tacını da təhvil verməyə hazırdır. Hökmdar artıq dinclik arzusundadır.

Çariça onu tək qoyub çıxandan sonra Egisflə Yupiter arasında uzun bir söhbət olur. Tanrı öz heykəlini istehzayla süzüb deyir: belə bir eybəcəri camaat sevə bilməz. Egisf cavab verir ki, onlar sizdən qorxurlar. Yupiter yerdəki kölgəsinin cavabından məmnun qalır - ona sevgi görək deyil. Bəs Egisf necə, öz bütünü sevirmi? Yorgun hökmdar göylərə borcunu ödədiyini düşünür, Yupiterə deyir ki, insan heç vaxt tanrıların xəcalətindən çıxma bilməz. Egisf isə ona açıq bildirir: daha göylərin oyunundan çıxmaq istəyir, Yupiterin qurduğu tamaşalarda oynamağa artıq həvəsi qalmayıb.

Yupiter yerdəki xəlifəsinə etiraf eləyir ki, insanları ölümlü yaratmaqla ilk cinayəti şəxsən o özü törədib: “Bundan sonra siz qatillərə nə qalır? Qurbanlarınızı o dünyaya göndərmək? Onlar ora onsuz da gedəcəklər, siz sadəcə bu işi bir az tezləşdirirsiniz. Əgər sən onu öldürməsəydin, bilirsənmi, Aqamemnonu nə gözləyirdi? Üç aydan sonra onu gözəl bir kəninin ağuşunda iflic vuraçaqdı. Sənin cinayətin mənim əlimdən tutdu”. Bunu eşidəndə Egisfi od götürür: “Mən on beş ildən bəri günahımı suya çəkirəm, deməyəsən o sizin işinizə yarayıbmı? Vay mənim halıma!” Yupiter onu başa salır ki, məhz yuyulmasına ehtiyac duyulan günahlar, suçu satın alınan cinayətlər onun idarəçiliyinə əl verir: “Gör sənin cinayətindən mən necə nəf götürdüm: bir ölünün əvəzin-

də iyirmi min tövbəkar. Budur balans! Pis alver deyil”.

Orestin hazırladığı əməliyyat artıq onlara əyandır. Egisf əmindir ki, Orest viddən əzabı çəkməyəcək. Yupiterə belə qətl əsla sərf eləmir, ona əzab çəkən, səcdə qılan, günahlarıyla aşına olan padşah lazımdır, buna görə də Egisfi tədbir görməyə, daha bir ağır günaha batmağa təhrik eləyir. Hökmdarsa qatilinə müqavimət göstərmək fikrində deyil, artıq ağır suçu yükü daşımağa onun təqəti qalmayıb, o, törətdiyi bəd əməlin müqabilində son borcunu ödəməyə hazırdır. Orestin gözlənən cinayəti məhz Egisfin ürəyincə olduğuna görə Yupiterin təqdirini qazanmır:

“Yupiter. Sən mənə nifrət bəsləyirsən, halbuki biz doğmayıq. Mən səni özümə bənzər yaratmışam: hökmdar - yerdəki allahdır, o da Tanrı kimi həm xeyirxah, həm əzazildir... İkimiz də qayda-qanun yaradırıq - sən Arqosda, mənə bütün dünyada. İkimizin də ürəyimizdən daş kimi asılmış ortak sirrimiz var.

Egisf. Mənim heç bir sirrim yoxdur.

Yupiter. Var. Bizim sirrimiz birdir. Tanrılarla padşahların əzab verən ortak sirri budur ki, onlar insanın azad olduğunu bilirlər. İnsan azadlıqdır, Egisf. Sənə bu sirr əyandır, onlara isə yox.

Egisf. Lənət şeytana, onlar bunu bilsələr, məni xoruz mindirərlər. On beş ildə hər oyundan çıxmışam ki, onlar öz güclərindən xəbər tutmasınlar.

Yupiter. İndi gördünmü bir-birimizə necə bənzəyirik”.

Yer allahıyla göy tanrısının söhbətini gizlicə dinşəyən Orest Arqos əhlindən fərqli olaraq azad olduğunu bilir. Yupiter Egisfə Orestlə bacısını tutmağı məsləhət görür. Hökmdar istər-istəməz həyəcanlanır: əgər Orest rəiyyətinə azadlığa yoluxdursa, onun bütün əməyi puça çıxacaq, səltənəti batacaq. O da düşmənin aradan götürməyi tanrıdan umur. Bu vaxt Yupiter ona daha bir sirr açıq: əgər insan azadlığı dadırsa, tanrıların artıq ona dişi batmır. Bundan sonra onunla haqq-hesabı insan oğlu özü çürütməlidir.

Orest onu öldürməyə gələndə Egisf belə deyir: “Özümü qorumayacağam. Kimisə çağırmaq da çox gəcdir, ancaq mən buna sevinirəm. Sözümlə sözdür, özümü qoruyan deyiləm - istəyirəm sən də qatil olasan”. Orest əvvəlcə hökmdarı, sonra da onun əməl ortağı anasını öldürür. Bu qətləri hamıdan çox arzulayan Elektra tez bir zamanda peşman olub günah mərzinə tutulur, məlum olur ki, qız dilədiyi azadlığa hazır deyilmiş. Orest isə azadlığına qovuşub: “Mən azadam, Elektra. Azadlıq mənim içimdə ildırım kimi çaxdı”. Hələ dünənəcən onun qarşısına min-min yol sərilmişdi, ancaq o yolların heç biri onun yolu deyildi. İndi isə o öz yolunu tapıb, onu fəlakətə aparsa belə bu - onun öz yoludur.

davamı növbəti sayımızda

F. Uğurlu